

cij etnije, naroda in nacije. Naš prostor je bil v zadnjem stoletju izpostavljen intenzivni dinamiki političnih sprememb, ki so pomembno vplivale na etnično situacijo, prav tako pa je za ta čas značilno intenzivno izseljevanje Slovencev (še na prelomu stoletja so se ljudje sami prepoznavali po regionalni pripadnosti). Pri analizi izseljenstva se tako pogosto znajdemo v zagati, katerega od treh 'klasičnih' pojmov bi sploh lahko uporabili, saj je slovenstvo v tem času doživelo 'preobrazbo' iz etnije v narod in pozneje v nacijo. Omenjene težave veljajo tudi za izseljevanje po drugi svetovni vojni, ko se govori o slovenskem narodu, danes pa se pojavlja koncept nacije. Izhod iz zagate lahko nudita pojma etnija in iz nje izpeljana etnična identiteta, ki vključujeta vse pojavne oblike, izgubimo pa informacijo o politični diferenciaciji med posameznimi pojavi, ki jih obravnavamo. S stališča analize procesov resocializacije v odnosu do etnične identitete ta odločitev nima toliko negativnih posledic, saj nas zanima nivo posameznika, predvsem proces spreminjanja njegovih vrednot v novem okolju.

Vključevanje v vsakdanje življenje v drugem kulturnem okolju pred priseljenca postavi številne zahteve po prilagoditvah in spremembah. Posamezniki se nanje različno odzivajo tako zaradi specifičnih osebnostnih lastnosti in sposobnosti, kot zaradi razlik v izobrazbi, pojmovanju realnosti, znanju jezika. Tako v praksi najdemo številne razlike od popolne neprilagojenosti do zelo močne identifikacije z novim okoljem. Zaradi socializacijskih in inkulturacijskih učinkov na človeka popolna kulturna preobrazba v prvi generaciji ni mogoča, če samo omenimo vpliv in vlogo jezika pri konstituiranju nezavednega in vpliv interioriziranega jezikovnega koda (restriktivni, elaborirani) ter njegov pomen za posameznikovo percepcijo realnega. Resocializacijski procesi imajo neposreden vpliv na etnično identiteto, saj na svoj način povečujejo njeno kompleksnost, zapletenost in množijo pojavne oblike etničnosti na individualni ravni. Prav gotovo pa še bolj očitno izpostavljajo dejstvo, da sta državljanstvo in etnična identiteta ločeni kategoriji, ki pa v določenih situacijah lahko sovpadata. Vendar je to večkrat izjema kot pa pravilo.

Ljudje, o katerih govorimo, so prišli na Švedsko v istem časovnem obdobju in živijo v novem okolju približno isto obdobje. Intenzivnost resocializacijskih procesov je bila pri njih različna, vendar pa so ti procesi zajeli prav vse. Osnovna ugotovitev, ki se nanaša na predstavljeno kompleksnost o etnični samoopredelitvi je, da ne glede na zavestno držo posameznika, resocializacija poteka in preoblikuje posameznika, a vendar ga ne more povsem preoblikovati. Prvi tip samoopredelitve, ko se posamezniki počutijo še povsem Slovenci, nam v primerjavi z odgovori na nekatera druga vprašanja pokaže, da je pri teh ljudeh vendarle prišlo do spremembe sistema vrednot, ki so ga interiorizirali v primarni socializaciji (v izvornem okolju). Pri njih je z leti prišlo do spremembe, ne glede na to ali so si to želeli ali ne. Obenem pa vidimo, da pri posameznikih, ki se počutijo že povsem Švede, ki so na nek način sami zavestno spodbujali lastno življenje v novo okolje, ni prišlo do popolne spremembe osebnosti. Še vedno v sebi nosijo nekaj slovenskega, ne glede na to ali si to želijo ali ne. V to so ujeti, kot pravijo tudi sami. Za konec naj le še izpostavimo dejstvo, da številni govorijo o svoji drugačnosti, ki je močno povezana s situacijo, v kateri se znajdejo. Tako se na Švedskem počutijo

bolj 'slovenski', medtem ko se v Sloveniji prepoznavajo kot drugačni, kot Švedski in trdijo, da je drugačnost ali permanentni status 'tujca' njihova glavna lastnost.

LITERATURA

- Althusser, L. 1980. Ideologija in ideološki aparati države. V: Ideologija in estetski učinek, Ljubljana.
- Berger, P., Luckmann, T. 1988. Družbena konstrukcija realnosti. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Bernstein, B. 1967. Elaborated and Restricted Codes. V: Explorations in Sociolinguistics. Bloomington, Indiana University Press.
- Castles, S., Miller, M.J. 1993. The Age of Migration. MacMillan, London.
- EBERT, T. 1991. Political Semiosis in / of American Cultural Studies. The American Journal of Semiotics, št.1-2., str. 117
- Habermas, J. 1991. Državljanstvo i nacionalni identitet, Razmišljanja o evropskoj budućnosti. Filozofska istraživanja, št.1, Zagreb.
- Immigrants in Sweden. 1994. The Swedish Institute, Stockholm.
- Jelič, J. 1982. Kritika Redfieldove teorije 'folk' društva. Doktorsko delo, FSPN, Ljubljana.
- Južnič, S. 1977. Socialna in politična antropologija. Partizanska knjiga, Ljubljana.
- Južnič, S. 1981. Novejša zgodovina. DDUU, Ljubljana.
- Južnič, S. 1989. Politična kultura. Obzorja, Maribor.
- Južnič, S. 1993. Identiteta. Knjižna zbirka TiP, Ljubljana.
- Lukšič-Hacin. 1995. Ko tujina postane dom. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Lukšič-Hacin. 1998. Multikulturalizem v migracijskih situacijah; Primer: švedski multikulturalizem in slovenski izseljenci. Priloga k doktorski disertaciji. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Mežnarič, S. 1984. Jedno moguše sociološko promišljanje o naciji i etnicitetu. V: Migracijske teme, št.2, Zagreb, str. 131.
- Rizman, R. 1995. Nacionalizem: Pro et Contra. V: Vesela znanost o okolju, št.1, Ljubljana, str. 193.
- Smith, A. D. 1986. The Ethnic Origin of the Nations. Basil Blackwell, Oxford/New York.
- Stam, R., Shohat, E. 1994. Contested Histories: Eurocentrism, Multiculturalism and the Media. V: Goldberg D.T. (ed.) Multiculturalism. Blackwell, Cambridge.
- Svetek, L. 1968. Aktivnost Jugoslavije na področju mednarodnih sporazumov o socialni varnosti. V: Slovenski koledar '69, Slovenska izseljenska matica, Ljubljana, str.39
- Urbančič, I. 1989. Aporije o etničnem in nacionalnem ter problem identitete. V: Migracijske teme, Institut za migracije i narodnosti, št. 2-3, Zagreb, str.165
- Verdery, K. 1989. Are regional stereotypes ethnic? In: Razprave in gradivo, Institut za narodnostna vprašanja, št.21, Ljubljana, str.169
- Zalokar, J. 1991. Mavrična kača. Didakta, Radovljica.

RAZVOJ STRANKARSKEGA SISTEMA NA ČEŠKEM

Povzetek. Češka republika je v zadnjih devetih letih doživela nekaj bistvenih političnih sprememb, ki so vplivale tudi na oblikovanje podobe strankarskega sistema. Žametna revolucija je pomenila konec enostrankarskega sistema in spodbudila nastanek več deset političnih strank, ki so bolj ali manj uspešno nastopale na volitvah. Po kratkem obdobju konfuzije, v katerem je oblikovanje pluralnega strankarskega sistema ogrožala njegova atomizacija, je po parlamentarnih volitvah 1992, predvsem zahvaljujoč volilnemu pragu, prišlo do konsolidacije. Stabilnost desnosedinske vlade, ki je bila na oblasti več kot pet let, je omogočila koncentracijo levičarske opozicije in s tem poenostavitev strankarskega sistema. Ta trend je podprla tudi večina volilcev, ki je zavrnila populizem antisistemskih strank. Po izrednih parlamentarnih volitvah junija 1998 sta dve največji, programsko nasprotni si stranki, sklenili opozicijski dogovor, ki predstavlja nov politični element.

Gljučni pojmi: Češka republika, strankarski sistem, pluralizem, opozicijski sporazum.

Uvedba pluralizma (1989 - 1992)

Prve večstrankarske volitve.

Strankarski sistem Češke socialistične republike kot dela Češkoslovaške socialistične republike² pred t. i. žametno revolucijo novembra 1989 lahko definiramo kot sistem z monopolno politično stranko - Komunistično stranko Češkoslovaške. Predstavniki stranke so, v soglasju s 4. členom ustave³, sprejemali vse politične, ekonomske in druge odločitve. Poleg komunistične stranke sta na Češkem obstajali še dve politični stranki, ki sta s komunisti prisilno sodelovali v t. i. Nacionalni fronti - Češkoslovaška ljudska stranka (ČSL) in Češkoslovaška socialistična stranka (ČSS). Na volitvah so vse stranke nastopale na skupni listi, izbor kandidatov pa je bil strogo nadzorovan. Sistem Nacionalne fronte je onemogočal eksistenco legalne opozicije, ki bi lahko nastopala na volitvah. Opozicija je bila zato omejena na

* Za pomoč pri nastanku tega članka se zahvaljujem dipl.pol. Kristini Tratar.

¹ Ladislav Cabada, asistent na oddelku za politologijo Fakultete za družbene vede Univerze Karlove v Pragi.

² Federacija dveh enakopravnih držav - Češke in Slovaške.

³ Člen o vodilni vlogi Komunistične stranke Češkoslovaške.

demokratska gibanja, ki so predstavljala bazo za praktično vse kritike komunističnega režima ne glede na njihovo politično opredelitev. Najbolj znana organizacija opozicije na Češkem je konec sedemdesetih let postala Listina 77⁴. Opozicijsko gibanje je bilo sestavljeno iz različnih skupin, katerih edina skupna ideja je bil boj proti komunizmu⁵.

Predstavniki Listine 77 so novembra 1989 predstavljali glavni del vodstva Državlanskega foruma (Občanský forum, v nadaljevanju OF)⁶, ki se je začel spontano oblikovati kot opozicijska politična formacija. Državlanski forum je za komunistično oblast predstavljal glavnega partnerja pri pogajanjih o počasni demontaži komunističnega režima, njegovi člani⁷ so postali ministri v prvi postkomunistični vladi premierja M. Čalfe. Po odstopu predsednika Češkoslovaške republike Gustáva Husáka, ki je predstavljal simbol sovjetske agresije in ortodoksne komunizma, je konec decembra na njegov položaj stopil najbolj znani predstavnik upora proti komunizmu in eden glavnih organizatorjev OF, Václav Havel.

Državlanski forum je pred prvimi demokratičnimi parlamentarnimi volitvami, ki so jih njegovi predstavniki razumeli kot neke vrste referendum o prihodnosti države, ponudil sodelovanje vsem političnim strankam in skupinam, ki so nastopale proti komunistični stranki. Kljub temu je na volitvah spomladi 1990 nastopalo kar 22 strank in koalicij (Vodička 1996, 254)⁸. Volitve, na katerih je s 53 odstotki prepričljivo zmagal OF⁹, so pokazale nepriljubljenost obeh bivših majhnih strank Nacionalne fronte¹⁰, tako kot tudi relativno majhno število volilcev, ki so ostali zvesti komunistični stranki¹¹. Kljub svoji jasni zmagi je OF v prvo vlado brez udeležbe komunistov po letu 1945 povabil tudi predstavnike drugih demokratičnih strank. Druga vlada M. Čalfe je tako spet delovala kot "koalicija narodne enotnosti".

Oblikovanje strankarskega spektra

Državlanski forum se je praktično takoj po uspešno izpeljanih volitvah pričel razkrajati. Glavno vlogo v tem procesu je odigral finančni minister Václav Klaus, ki je zahteval spremembo gibanja v klasično liberalno-konservativno politično

⁴ Charta 77.

⁵ Glavne skupine v Charti so predstavljali bivši komunisti, izključeni iz stranke po sovjetski okupaciji Češkoslovaške 1968 (A. Dubček, Z. Mlýnář), krščanska smer in smer konservativno-liberalnih (V. Havel, J. Ruml, V. Benda).

⁶ Na Slovaškem pod naslovom *Javnost proti nasilju (VPN)*.

⁷ OF ni nikoli funkcioniral kot prava politična stranka, "član" je postal lahko vsak človek, ki se je predstavitnikom foruma zdel zaupljiv, zato ne moremo o članstvu v OF razmišljati v klasičnih kategorijah, veljavnih za tradicionalne politične stranke.

⁸ Knjiga K. Vodička je praktično prva in edina tovrstna publikacija, posvečena političnemu sistemu na Češkem.

⁹ VPN je na Slovaškem dobila 32 odstotkov glasov.

¹⁰ Tik pred volitvami je predsednik države V. Havel osebno javno razkrinjal predsednika ljudske stranke kot bivšega agenta komunistične tajne policije StB. Njegov nastop je nedvomno močno vplival na odločitev predesem krščansko opredeljenih volilcev.

¹¹ Komunistična stranka Češkoslovaške je dobila 13,6 odstotkov glasov. Od tokrat je podpora volilcev padala. Spremembo tega trenda so pomenile šele izredne parlamentarne volitve junija 1998.

stranko. Revolucionarni OF, ki je odigral svojo vlogo, se je med letom 1991 razdelil na več političnih formacij. Večina članov je odšla v Državljansko demokratično stranko (ODS), ki so jo ustanovili zagovorniki hitre in radikalne ekonomske reforme (Klaus, Tomáš Ježek, Josef Zieleniec); poleg ODS je iz OF nastala¹² še Državljanska demokratska aliansa (ODA), ki je predstavljala konservativni pol češke demokratične desnice (Pavel Bratinka, Jan Kalvoda, Daniel Kroupa). Tretji pomembni politični subjekt, nastajajoči z OF, je bilo Državljansko gibanje, katerega pripadniki so bili predvsem bivši disidenti s srednjelevičarsko orientacijo (Petr Pithart, Jiří Dienstbier). Predvsem obe desni stranki sta postali pomemben del strankarskega spektra na Češkem (Vodička 1996, 256).

Cepitev Državljanskega foruma je vsekakor predstavljala le del celotne spremembe podobe strankarskega sistema. Večina strank je namreč v času volitev 1990 komaj nastajala, stranke niso imele niti jasne organizacijske ureditve niti jasnih političnih programov. Stranke so se cepile in vezale; med leti 1990-1992 je v federalnem parlamentu nastopalo kar 27 različnih političnih strank in drugih političnih skupnosti (Cigánek 1992). Glavni polarizacijski faktor je pri tem predstavljal odnos do hitrosti in radikalnosti ekonomske reforme, v slovaškem delu federacije pa tudi odnos do nacionalizma (Lipták 1992, Rychlik 1997). Poleg treh strank, naslednic Državljanskega foruma, se je pojavilo še nekaj manjših strank, ki so svojo volilno bazo iskale med jasno opredeljenimi družbenimi sloji - Gibanje za moravsko samoupravo (HSM), Krščansko-demokratska unija - Českoslovaška ljudska stranka¹³ (KDU-ČSL), Krščansko - demokratska stranka (KDS) i. d. (Vodička 1996, 258). Pogosto so stranke nastajale tudi zaradi nesporazuma oz. osebnega sovraštva med politikami. Najboljši primer sta lahko ODS in ODA, slednja je namreč zagovarjala zelo podoben političen program kot njena večja partnerica, njeni člani pa nikakor niso hoteli biti vezani v strogo stranko, tako kot si jo je predstavljal predsednik ODS Klaus.

Preveliko število političnih strank je pred drugimi parlamentarnimi volitvami junija 1992 predstavljalo grožnjo za normalno funkcioniranje oblasti. Politiki so upoštevali zgodovinsko izkušnjo iz časa med obema vojnama, ko je velika razcepljenost demokratičnega strankarskega spektra praktično onemogočala sestavljanje funkcionalnih vlad in je pripeljala državo v permanentno politično krizo (Broklová 1992, Klimek 1996). Zato je bil volilni zakon¹⁴ dopolnjen s klavzulo, po kateri naj bi v parlament prišli samo tisti strankarski kandidati, ki bodo na volitvah dobili več kot 5 odstotkov glasov v vsaj eni od obeh republik. Takšen volilni prag je majhne politične stranke silil k združevanju v koalicije. Kljub temu je leta 1992 na volitvah nastopalo še večje število strank kot leta 1990, namreč 40 (Vodička 1996, 261).

Na volitvah je zmagala koalicija Državljanske demokratske stranke in Krščansko demokratske stranke, ki je dobila 30% glasov. Drugo mesto je s 14% zasedla koalicija Levi blok (LB), v kateri so glavno vlogo igrali komunisti. V češki parlament

¹² ODA je bila ustanovljena že oktobra 1989, ampak po revoluciji se je začasno priključila k OF.

¹³ Po parlamentarnih volitvah leta 1996 so bili iz stranke izključeni ljudje, kompromitirani zaradi sodelovanja s komunisti.

¹⁴ Zakon 57/1992.

je prišlo še šest političnih subjektov, ki so dobili od pet do sedem odstotkov glasov - Socialni demokrati (ČSSD - 7%), ljudska stranka (KDU-ČSL - 6%), ekstremno desničarsko Združenje za republiko - Republikanska stranka Češkoslovaške (SPR-RSČ - 6%), Gibanje za moravsko samoupravo (HSM - 6%), Državljanska demokratska aliansa (ODA - 6%) in Liberalno-socialna unija (LSU - 5%)¹⁵. Volitve so pomenile konec Državljanskega gibanja, ki mu le za nekaj desetnih odstotka ni uspelo doseči volilnega praga (Vodička 1996, 261-265). Predsednik vlade je postal predsednik ODS Klaus, ki je zagovornik radikalne ekonomske reforme. V koalicijo z ODS sta vstopili ODA in KDU-ČSL in tako je nastala desnosredinska vlada, ki je ostala na oblasti do leta 1997.

Tako kot že volitve leta 1990, so tudi parlamentarne volitve 1992. pokazale veliko razliko med obnašanjem volivcev v češkem in slovaškem delu federacije. Medtem ko so na Češkem prepričljivo zmagale stranke, ki so zahtevale nadaljevanje gospodarskih in političnih reform, je na Slovaškem uspelo populistično Gibanje za samostojno Slovaško (HZDS) premiera Vladimíra Mečiarja. Slovaška politična elita, ki je že v preteklih letih v federalnem parlamentu pogosto izkoriščala prepoved majorizacije¹⁶, je začela zahtevati mednarodno priznanje Slovaške. Rezultat teh zahtev je bila ugotovitev češke politične elite, da je najboljša rešitev - poleg spremembe ustave - razdružitev države (Kipke, Vodička 1993).

Za češko politično sceno je osamosvojitve Češke republike, ki je bila uradno razglašena 1. januarja 1993¹⁷, pomenila pritisk poslancev federalnega parlamenta, ki so po razdelitvi ostali brez dela. V drugi polovici leta 1992 so politične stranke zagovarjale njihov prestop v senat, ki naj bi po novi ustavi postal drugi dom češkega parlamenta. Zanimanje za takšno rešitev, predvsem s strani državljanskih strank, ni bilo veliko, zlasti zato, ker sta obe stranki na volitvah svojo prvo garnituro delegirali v češki parlament, ODA pa na volitvah v federalni parlament celo ni uspelo dobiti dovolj glasov in zato v federalnih organih ni imela svojih predstavnikov. Prestop federalnih poslancev v novoustvarjeni češki parlament ni bil nikoli realiziran, volitve v senat pa so bile prvič izpeljane šele novembra 1996.

Od ekstremnega do omejenega pluralizma (1992 - 1996)

Ekstremni pluralizem

Parlamentarne volitve leta 1992 naj bi zaključile razkosanost in labilnost strankarskega sistema, ki je bil rezultat porevolucijskega kaosa, neizkušenosti nove politične elite ter pomanjkljivosti v programih političnih strank (Vodička 1996,

¹⁵ Navajam rezultate volitev v češki parlament, ker je leta po razcepitvi Češkoslovaške postal glavni predstavnik legislative na Češkem. Na volitvah v federalni parlament petodstotni prag nista prekoračili ODA in HSM.

¹⁶ Federalni parlament je imel dve zbornici - ljudsko zbornico in Zbornico narodov. V slednji je vsako od republik zastopalo 75 poslancev. Zakon je bil sprejet šele takrat, ko se z njim je strinjala večina poslancev obeh narodnosti (Vodička 1996, 254).

¹⁷ Ustava samostojne republike je bila sprejeta že 18. decembra 1992 kot zakon 1/1993 (Ustava České republiky 1997).

280). Politična stvarnost je vendarle pokazala, da je volilni prag, ki naj bi preprečil vstop prevelikega števila političnih strank v parlament, stranke sicer prisilil k sodelovanju, vendar je bilo le-to pogosto le začasno. Od štirih koalicij¹⁸, ki so vstopile v parlament, je volilno obdobje preživela samo zmagovalna koalicija ODS/KDS; leta 1995 se je KDS priključila k ODS¹⁹. Poslanci HSM in LSU so večinoma vstopili v ODS in socialdemokratsko stranko, ki je od leta 1993 naprej osrednji del levega spektra, ki je privlačil predstavnike drugih levičarskih smeri v češki politiki. Tudi koalicija Levi blok se je razcepila na pripadnike komunistične stranke (KSČM), ki so zagovarjali kontinuiteto oz. nasledništvo totalitarne Komunistične stranke Češkoslovaške, in predstavnike novih neokomunističnih marksističnih strank²⁰.

Medtem ko se je desna stran demokratičnega političnega spektra stabilizirala v podobi državljanskih strank in ljudske stranke²¹, so levičarske stranke šele leta 1993 začele iskati pot do sodelovanja oz. združevanja. Pomembno vlogo v tem procesu je odigrala socialdemokratska stranka in njen predsednik Miloš Zeman. Socialdemokrati so postali gonilna sila združevanja demokratične opozicije, Zeman pa glavni - in v bistvu edini relevantni - nasprotnik Klausove gospodarske politike. ČSSD je leta 1993 skupaj s LSU in nekaterimi poslanci drugih opozicijskih strank ustanovila Realistični blok, v katerem je hotela koordinirati delo opozicije (Vodička 1996, 298). Ker Blok ni izpolnil pričakovanj, sta njegov obstoj in vloga kot prve institucionalizirane in združene opozicije po revoluciji pogosto omalovaževana oz. pozabljena. Socialdemokrati, ki so na parlamentarnih volitvah leta 1992 zabeležili pičlih 7 odstotkov glasov, so do leta 1996 postali močna opozicijska stranka, ki se ji je na prvih parlamentarnih volitvah v samostojni Češki republiki obetala celo zmaga.

Poleg demokratične opozicije, so v češkem parlamentu nastopali tudi predstavniki strank, ki so jih uvrščali med nedemokratične. Na skrajni levisi so poslanci Komunistične stranke Češke in Moravske (KSČM), na desnici pa poslanci republikanske stranke (SPR-RSČ). Prva je bila stranka, ki se ni strinjala s političnimi in ekonomskimi spremembami na Češkem in je zahtevala vrnitev prejšnjega režima²²; tako stranko, ki je imela in še zmeraj ima podporo približno ene desetine volilcev, lahko označimo kot sentimentalno. Druga ekstremna stranka, republikanci, pa je tipičen predstavnik desničarskega političnega ekstremizma, ki temelji na populizmu, nacionalizmu in karizmi njenega vodje, Miroslava Sládka, ki je bil pred revolucijo zaposlen v uradu za cenzuro (Vodička 1996, 311)²³. Kljub temu, da sta obe stranki predstavnici nasprotujočih si polov političnega spektra, je bila njuna poli-

¹⁸ Tako LSU kot tudi HSM navajam kot koalicije, čeprav na volitvah nista dosegli 7 oz. 10 odstotkov glasov, tako kot je pri koalicijah dveh ali večjega števila strank zahteval volilni zakon (Vodička 1996, 261). Razkorak med zakonom in prakso je nastal zaradi dejstva, da sta se obe koaliciji registrirali kot enotna politična stranka.

¹⁹ Na kongresu stranke je zmagalo pragmatično krilo okoli I. Pilipa, ki se je zavedal majhnosti KDS in jo pred volitvami raje vključil v močno ODS.

²⁰ *Leva alternativa, Stranka demokratske levice, Levi Blok i. d.*

²¹ *Po priključitvi KDS k ODS stranka prevzame oficialni naslov Krščansko demokratska unija.*

²² *Pri komunistih vidimo, po eni strani velik razkorak med programom in politično prakso, po drugi strani pa so se njihov program in politične zahteve spreminjale.*

²³ *Český úřad pro tisk a informace (ČUTI) - Urad za tisk in informacije.*

tika pogosto skoraj enaka, bodisi v odnosu do vladajoče oblasti bodisi v odnosu do lastninskih sprememb, tujcev itn.

Med leti 1992-1996 se je tako, predvsem v parlamentu, oblikoval strankarski spekter, ki ga je sestavljalo šest glavnih političnih strank. Socialdemokratska stranka je postala močan opozicijski nasprotnik vladajoči koaliciji državljanskih strank ODS in ODA ter krščanskih demokratov in je ponujala druge možnosti in rešitve za napredovanje ekonomske in politične transformacije. Poleg demokratičnih strank sta obstajali še dve ekstremistični stranki, katerima so napovedali 15-20 odstotkov glasov volivcev. Ostale stranke so ju izključile iz demokratskega spektra in si prepovedale sodelovanje z njima. Takšen strankarski sistem lahko označimo kot ekstremni pluralizem, ki ga karakterizira nesposobnost strank dobiti absolutno večino glasov, kar zahteva oblikovanje koalicijske vlade, ter prisotnost antisistemske stranke - v češkem primeru celo dveh (Sartori 1976, 132). Ta sistem zelo spominja na zgodovino prve Češkoslovaške republike²³, kjer so po volitvah praktično vse demokratične stranke ustvarjale t. i. koncentracijske vlade, ki so bile značilne po svoji neodločnosti in zavlačevanju reševanja političnih in ekonomskih problemov (Klimek 1996). Takšno stanje bi v procesu tranzicije lahko povzročilo velike težave.

Manjšinska vlada

Prve parlamentarne volitve v samostojni Češki republiki so potekale 31. 5. in 1. 6. 1996. Tako kot štiri leta nazaj, je s 30% glasov zmagala ODS, stranka predsednika vlade Klause. Opozicijski socialdemokrati so dobili le tri odstotke glasov manj, vendar skoraj štirikrat več kot na zadnjih volitvah. Volitve so bile uspešne tudi za obe ekstremistični stranki, komunisti so namreč dobili več kot 10%, republikanci pa 8%. Krščanski demokrati so pridobili 8% glasov, ODA kot drugi majhni koalicijski stranki, pa je s šestimi odstotki komaj uspelo doseči volilni prag. Od neparlamentarnih strank je samo Gibanje za življenjsko varnost upokojencev (ŽDJ) dobilo več kot 3% glasov²⁴ (Vodička 1996, 265-267). Volitve lahko označimo kot neuspeh za doslej vladajočo koalicijo, ki je v parlamentu za dva glasova izgubila večino²⁵.

Nastala situacija je ustrezala definiciji ekstremnega multipartizma. Antisistemske stranke sta dobili tolikšno število glasov, ki je onemogočalo oblikovanje politično jasno opredeljene večinske vlade in je vse demokratične stranke prisililo k sodelovanju. Pod nadzorom predsednika države so demokratične stranke sklenile sporazum o delitvi moči in političnih položajev. Socialdemokrati so v zameno za mesto predsednika parlamenta²⁷, ki ga je zasedel predsednik stranke Zeman, za funkcije predsednikov parlamentarnih odborov itd., obljubili tolerantnost desnosredinski manjšinski vladi, ki jo je spet sestavil predsednik ODS Klaus. Pri

²³ 28. oktober 1918 - 30. september 1938.

²⁴ Pomembno zaradi tega, da imajo stranke, ki dobijo vsaj 3 odstotke glasov, zagotovljeno vračilo stroškov za predvolilno kampanjo. Država namreč takšnim strankam plača za vsak glas določeno količino denarja (90 Kč).

²⁵ Od dvesto poslanskih sedežev jih je ODS dobila 61, KDU 18, ODA 13; skupaj 99 poslancev.

²⁷ Ustava navaja termin poslanska zbornica (parlamentni snžmovna), ampak zaradi nenapolnjenosti senata vztrajam pri terminu parlament.

glasovanju o zaupnici novi vladi pa so socialdemokratski poslanci zapustili sejo in tako omogočili njen nadaljnji obstoj²⁸.

Tudi obe majhni koalicijski stranki sta izkoristili poslabšanje Klausovega manevrskega prostora; skupno število ministrov za obe stranki je bilo izenačeno s številom ministrov, ki jih je delegirala ODS. Klaus in njegova ODS sta se tako znašla v neprijetnem položaju, ki je onemogočal nadaljevanje radikalne ekonomske reforme po njenih predstavah. Poleg zunanje opozicije, bodisi nedemokratske - komunisti in republikanci - bodisi demokratične, se je v vladi izoblikovala tudi notranja opozicija. Predvsem podpredsednik vlade in predsednik KDU Josef Lux je postal strogi kritik Klausove politike. Desnosredinska koalicija se je znašla v krizni situaciji, ki so jo poglobile pomanjkljivosti transformacijskega procesa.

Konsolidacija (1996 - 1999)

Konec desnosredinske vlade

Kriza vladajoče koalicije se je popolnoma razkrila na senatnih volitvah konec novembra 1996, po skoraj štiriletnem kršenju ustave²⁹. Jasni zmagovalec prvega kroga volitev je bila ODS, ki je dobila tri od enainosemdesetih senatorskih sedežev, 76 njenih kandidatov pa je napredovalo v drugi krog volitev³⁰. Politiki obeh majhnih vladnih strank so volivce izzvali, naj v drugem krogu ne volijo kandidate ODS, pa čeprav je šlo za koalicijskega partnerja³¹. Sistem "vsi proti ODS" je na koncu slavil zmago: ODS je v skupnem seštevku dobila "samo" 32 mandatov, medtem ko sta majhni koalicijski stranki dobili procentualno veliko več senatorskih sedežev kot v poslanski zbornici - KDU 14 in ODA 7. Nezadovoljstvo ODS, oz. Klaus je sprožila tudi izvolitev Pitharta za predsednika senata, ki ga je sicer Klaus leta 1992 že zamenjal s pozicije predsednika vlade, Pithart je namreč že dalj časa opozarjal na napake vlade, predvsem v zvezi z privatizacijo.

Senatne volitve so pokazale še en pomemben trend, pripravljenost socialdemokratske stranke sodelovati s komunisti. Rezultat tovrstnega sodelovanja je bil uspeh dveh komunističnih kandidatov, ki sta v drugem krogu dobila tudi glasove volivcev ČSSD. Podobno podporo so socialdemokrati dali tudi krščanskim demokratom. Največja opozicijska stranka, ki je dobila 26 senatorskih sedežev, je tako začela iskati partnerje za oblikovanje vladnih koalicij. Ekstremno desni republikanci na volitvah niso nastopali, ker se ne strinjajo z institucijo senata.

Krizo vladne koalicije ni pomirila niti sprememba manjšinske vlade v večinsko. Ta dogodek je povezan z glasovanjem o državnem proračunu za leto 1997, ko sta dva poslanca socialnih demokratov podprla predlog vlade. Sledila je izključitev iz stranke, eden od njiju je takoj prestopil v ODS, drugi pa je kot neodvisni večinoma

²⁸ *Vlada dobi zaupnico z večino glasov prisotnih poslancev.*

²⁹ *Ustava govori o začasnem senatu, ki nikoli ni bil ustanovljen (Čl. 106).*

³⁰ *Volitve v poslansko zbornico potekajo na osnovi proporcionalnega volilnega sistema, v senat pa na osnovi dvokrožnega večinskega sistema (Čl. 18); v drugem krogu nastopata kandidata, ki sta dobila največ glasov (Ustava České republiky 1997).*

³¹ *J. Lux je direktno izzval volilce KDU, naj ne volijo za ODS (Týden 1998, 46, str. 22).*

podpiral temeljne odločitve vlade, predvsem v ekonomskih zadevah³². Nezadovoljstvo z delom vlade, ki je bilo pogosto personificirano z njenim predsednikom Klausom, je tako znotraj kot tudi zunaj koalicije, v letu 1997 naraščalo, izjemo v tem trendu so pomenile samo katastrofalne poplave, ki so julija prizadele tretjino območja države in po katerih so se razmere na politični sceni začasno umirile.

Presenetljivo pa je padeč Klausove vlade konec novembra 1997 sprožila notranja opozicija v ODS. V zvezi s finančno afero ODS³³ se je v stranki izoblikovala opozicijska skupina, ki je od predsednika Klause zahtevala, da bi za afero sprejel odgovornost (Jan Ruml, Ivan Pilip). Predstavniki opozicije so javno izstopili v trenutku, ko je bil Klaus v tujini,³⁴ in so zahtevali njegov odstop s funkcije predsednika vlade in ODS. Obe majhni koalicijski stranki sta zapustili koalicijo in premier Klaus je predsedniku države naznanil odstop svoje vlade.

Spremembe strankarskega sistema

Odstop Klausove vlade, razlogi za to in tudi naslednja dogajanja, so pokazali, da se je strankarsko življenje na Češkem znašlo v globoki krizi. V kratkem času so bile vse parlamentarne stranke z izjemo komunistov osumljene goljufanja pri financiranju, čeprav raziskave o morebitnih kaznivih dejanjih še niso bile končane. V javnosti pa so afere sprožile še večje nezaupanje do politike in političnih strank. Ta trend je bil vsekakor opazen že dolgo pred izbruhom krize.

Od leta 1990 naprej je bila udeležba na volitvah vse manjša. Medtem ko je leta 1990 volilo 97 odstotkov upravičenih volivcev, jih je leta 1992 še 85%, leta 1996 pa samo še 76% (Vodička 1996). Seveda je bila udeležba še vedno veliko višja v primerjavi z zahodnimi demokracijami, kar lahko razložimo z navadami komunističnih "obveznih" volitev. Svarilen signal pa so pomenile senatne volitve, ki se jih je v drugem krogu udeležila samo še ena tretjina volivcev. Tudi zaupanje v politične institucije je stalno padalo, celo predsednik Havel, ki še vedno predstavlja nekakšen simbol demokratičnih sprememb in stabilnosti novega režima, je konstantno izgubljal podporo javnosti³⁵.

Raziskave so pokazale, da več kot 85% prebivalstva noče postati član kake politične stranke (Potýček 1997, 46). Samo komunistično stranko lahko definiramo kot masovno stranko (Duverger 1980, 167), čeprav število njenih članov hitro upada³⁶. Ostale stranke navajajo bistveno manjše število svojih članov: 70 tisoč krščanskih demokratov, 20 tisoč članov ODS³⁷, 14 tisoč socialdemokratov, samo 1 500 članov

³² *Vlada je na koncu postala skoraj popolnoma odvisna od enega glasu. Takšno stanje je dobilo naziv Sistem Wagner (po poslancu J. Wagnerju).*

³³ *Stranko so financirali podjetniki, ki so uspešno sodelovali v privatizaciji.*

³⁴ *Klaus je bil na obisku Sarajeva - odsod mit "sarajevskega atentata", termin, ki ga Klaus pogosto uporablja.*

³⁵ *Leta 1992, še v raziskavah na območju celotne federacije, je Havel imel podporo 71 odstotkov prebivalstva (Kipke, Vodička 1993, 46). Leta 1998 je njegova podpora prvič padla pod 60 odstotkov.*

³⁶ *Še leta 1997 je stranka navajala 300 tisoč članov (Potýček 1997, 45), konec 1998 pa še samo 140 tisoč, od tega pa jih je 114 tisoč starejših od petdeset let (Týden 1998, 50, str. 18).*

³⁷ *Pred razpadom.*

ODA³⁸. Sociolog Martin Potýček je v analizi rezultatov z raziskave stališč javnosti do politike ugotovil, da so državljani pripravljene vstopiti v javno življenje, ampak zaenkrat tega ne počnejo, ker jim ne ustreza podoba političnih strank, ki so otrdele (Potýček 1997). Politične stranke se tudi branijo prihoda novih, mladih članov, ki bi lahko ogrozili položaj strankine oligarhije, zato niso stranke sposobne ponuditi dovolj političnih osebnosti in strokovnega personala.

Ta fenomen se je pokazal tudi pri iskanju novega premiera po odstopu Klauša s tega položaja, kot najbolj primerna se je pokazala alternativa poluradniške vlade na čelu s predsednikom Josefom Tošovským, ki je pred tem opravljal funkcijo guvernerja Nacionalne banke in ni bil politično aktiven. Pomanjkanje političnih osebnosti dokazuje tudi raziskava o tem, koga bi volilci posameznih političnih strank predlagali kot mogočega predsednika vlade. Medtem ko so volivci ODS na drugem mestu, za Klausom, videli kot alternativo predsednika ČSSD Zemana (za Klauša 83,7%, za Zemana 2,3%), je bilo pri volivcih socialdemokratov zaporedje nasprotno (za Zemana 38,4%, za Klauša 14,4%) (Vodička 1996, 276). Volivci obeh velikih strank so kot najboljšo alternativo za predstavnika svoje stranke videli predstavnika konkurenčne stranke. To kaže tudi na skoraj avtokratičen položaj predsednikov ODS in ČSSD, ki sta ostro nastopala (in nastopata) proti kakršnikoli "opoziciji" v lastni stranki in s tem preprečujeta rast osebnosti znotraj strank.

Obe veliki stranki sta se pod vodstvom Klauša in Zemana oblikovali v strogi stranki (Duverger 1980, 164). Omenili smo že izključitev dveh socialdemokratskih poslancev, ki sta glasovala v nasprotju z odločitvijo vodstva stranke. Podobno so končali tudi člani ODS, ki so zahtevali Klausov odstop po razkritju finančne afere. Sodelavci bivšega notranjega ministra Rumla so najprej ustanovili t. i. "mnenjsko" frakcijo, po decembrskem kongresu ODS, na katerem je Klaus zanikal odgovornost za finančno afero, pa so njeni pripadniki ustanovili novo politično stranko - Unijo svobode (US). Ta je bila od oblikovanja dalje alternativa nezaupljivi ODS. V stranko se je vključilo več kot trideset poslancev, trije senatorji in tretjina članov ODS. Unija se je prezentirala tudi kot nova možnost za osebnosti, ki niso zaupale v politične stranke (Cabada 1998).

Poluradniška vlada premiera Tošovskega, ki je nastopila januarja leta 1998, je dobila podporo poslancev socialdemokratske stranke, krščanskih demokratov, Unije svobode in ODA. Podporo socialnih demokratov, ki so bili prepričani v svojo zmago na naslednjih parlamentarnih volitvah in so jih zato hoteli čimprej izpeljati, je dobila samo pod pogojem, da bo v do kratkem času sprožila izredne volitve. V vladi se je, poleg že izkušenih ministrov majhnih desnih strank (Josef Lux, Jiří Skalický), pojavilo tudi nekaj zanimivih osebnosti mlajše in srednje generacije (Vladimír Mlynář, Martin Bursík, Jiří Lobkowicz).

Finančna afera je v začetku leta 1998 prizadela tudi Državljansko demokratsko alianso. ODA, ki se je že na začetku oblikovala kot tipična kadrovska stranka (Duverger 1980, 167), je zelo hitro izgubila podporo volivcev, ki so se začeli nagibati k Uniji svobode. Podpora novi stranki je v raziskavah javnega mnenja že febru-

³⁸ Število socialdemokratov je pričelo rasti predvsem po izrednih volitvah leta 1998 in oblikovanju socialdemokratske vlade premierja M. Zemana.

arja prekoračila 10 odstotkov. Unija je zelo hitro zapolnila razmik, ki je nastal zaradi poraza ODA. Raziskave so pokazale tudi rast podpore stranki upokojencev DŽJ; ta je februarja znašala 4 odstotke, maja pa že 9-10 odstotkov (Cabada 1998).

Pred izrednimi parlamentarnimi volitvami je vstop v Poslansko zbornico pričakovalo sedem političnih strank. Zmaga se je obetala socialnim demokratom, ki naj bi dobili okoli 30 odstotkov glasov. ODS in Unija svobode sta skupaj pričakovali isti delež volilcev, vendar je bil izid posameznih strank odvisen od odnosa desničarskih volivcev do Klausovih političnih metod³⁹. Krščanski demokrati, komunisti, republikanci ter upokojenci so računali na približno deset odstotkov glasov. ODA se je udeležbi na volitvah odpovedala in svojim volivcem priporočila ODS in US. Izid volitev je, tako kot so ga napovedovale raziskave javnega mnenja, kazal na ponovne težave pri oblikovanju vlade, predvsem zato, ker se je poleg komunistov in republikancev, pojavila še ena relevantna politična stranka, ki jo imajo mnogi za ekstremistično, namreč ŽJD. Antisistemske stranke so pričakovale več kot četrtino poslanskih sedežev (Cabada 1998). Izid volitev pa je vsekakor vse hipoteze postavil na glavo.

Opozicijski sporazum

Izredne parlamentarne volitve, ki so potekle junija 1998, so pričakovano zmago prinesle socialnim demokratom, ki so dobili več kot 30 odstotkov glasov in zasedli 74 poslanskih sedežev. Njihovo zmago so mnogi pripisali Piru, saj je drugo uvrščenim, Klausovim državljskim demokratom, z agresivno volilno kampanjo uspelo oživiti že skoraj odpisano stranko; ODS je na volitvah dobila 27 odstotkov glasov, kar pomeni 63 poslanskih sedežev. Komunisti so pridobili 11% (24 sedežev), krščanski demokrati 9% (20), tako kot tudi Unija svobode (19). Upokojemcem in republikancem ni uspelo prekoračiti petodstotni prag, kar je bilo predvsem v primeru slednjih presenetljivo⁴⁰.

Pričakanja o poglobitvi ekstremnega pluralizma se tako niso potrdila, prav nasprotno, pojavili sta se celo dve varianti večinske koalicijske vlade. V prvem primeru je šlo za levosredinsko vlado socialnih in krščanskih demokratov ter Unije svobode, ki bi v bistvu predstavljala nadaljevanje politike vlade Tošovskega⁴¹. Poleg tega se je ponudila možnost za ponovitev desnosedinske vlade v obliki koalicije ODS, US in KDU. Za slednjo sta obe majhni stranki imeli dva pogoja - odsotnost Klause v vladi in dosledno raziskavo finančnih afer ODS. Takšna pogoja sta bila za ODS vsekakor nesprijemljiva, zato je bila levosredinska vlada verjetnejša varianta.

Ko je predsednik države pooblastil predsednika ČSSD Zemana za pogajanja o sestavi nove vlade, je ta začel pogovore s predstavniki KDU in US. Medtem ko so bili krščanski demokrati pripravljeni vstopiti v koalicijo, so se pogovori z US zapletli zaradi osebnih antipatij med predsednikoma ČSSD in US, Zemanom in Rumlom. Slednji je bil namreč v času svojega delovanja na notranjem ministrstvu

³⁹ Osebnostem napovedoval med 10-15 odstotki za vsako stranko (Cabada 1998).

⁴⁰ Že spomladanske raziskave javnega mnenja so pokazovale zmanjšanje podpore, ampak večina opazovalcev je pripisovala zadržanost volilcev do javne podpore ekstremni stranki (Cabada 1998).

⁴¹ J. Tošovský je pred volitvami zavrnil ponudbo US, da bi ostal aktiven v politiki. Po volitvah ga je predsednik države spet namestil na položaj guvernerja nacionalne banke.

pogosto tarča brezobzirnih napadov Zemana in drugih socialdemokratskih politikov. Zeman je pri pogajanjih ponujal celo varianto, da bi predsednik vlade postal predsednik KDU Lux, toda Ruml je tudi to varianto zavrnil, podobno kot možnost, da bi US podprla manjšinsko vlado socialnih in krščanskih demokratov. Zeman je imel tudi možnost oblikovati manjšinsko vlado s komunisti s tiho podporo KDU, vendar je bila takšna možnost za krščanske demokrate nesprejemljiva.

Ko sta obe omenjeni varianti večinskih vlad propadli zaradi sovraštva med predstavniki posameznih političnih strank, sta dve največji politični stranki naredili politično presentljivo potezo. Klaus in Zeman, ki sta veljala za nespravljiva nasprotnika, sta namreč sklenila dogovor o delitvi moči in političnih funkcij med obe stranki. T.i. opozicijski sporazum¹² je Zemanu omogočil sestavo manjšinske socialdemokratske vlade v zameno za odstop pomembnih kontrolnih pozicij ODS. Klaus je postal predsednik poslanske zbornice¹³, člani ODS so dobili položaje v kontrolnih organih parlamenta, v Neodvisnem kontrolnem uradu id. Socialdemokrati so ODS obljubili tudi podporo njenemu kandidatu za položaj predsednika senata. Problematičen je bil šesti člen dogovora, v katerem sta se stranki zavezali, da ne bosta sprožili postopek za izglasovanje nezaupnice (Koudelka 1998, 466).

Obe veliki stranki sta si tako z opravičilom, da delujeta v interesu politične stabilnosti, razdelili v bistvu vso moč v državi. ODS in ČSSD sta ustanovili tudi posebno komisijo pravnih strokovnjakov, ki naj bi pripravila ustavne spremembe, kot so npr. večinske volitve v poslansko zbornico in omejitve pooblastil predsednika republike. Po mnenju nekaterih strokovnjakov je dogovor sklenjen za neomejen čas, obe stranki pa sta se dogovorili za dolgoročno delitev oblasti, ena bo vedno nastopala kot vladajoča, druga pa kot opozicijska (Koudelka 1998, 463). Tovrsten dogovor naj bi pomenil večjo stabilnost demokratičnega sistema (Kropivnik 1997, 76-78)¹⁴. Po mnenju majhnih strank gre vsekakor za monopolizacijo politike na njihov račun.

Vprašljiv je tudi izraz pogodbeni opozicija, s katerim operira ODS. Po definiciji naj bi opozicija predstavljala tisti del državljanov, ki ni volil vladno stranko oz. strank in se ne more identificirati z obstoječo politično večino in njenimi ukrepi (Lukšič 1990, 108). Položaj ODS, ki je z odhodom svojih poslancev s seje poslanske zbornice omogočila nastanek manjšinske vlade socialdemokratov in se je z opozicijskem sporazumom zavezala, da ne bo sprožila postopka izglasovanja nezaupnice takšni vladi, namreč ni položaj tipične opozicije. Takoj po podpisu sporazuma je ODS izgledala kot skriti koalicijski partner ČSSD, ki noče vstopiti v vlado samo zaradi tega, da se ne bi preveč kompromitirala. Čeprav je ODS kasneje

¹² Celo naslov dogovora je *Dogovor o oblikovanju stabilnega političnega okolja v Češki republiki (Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice)*.

¹³ Klaus in Zeman sta si tako zamenjala položaja.

¹⁴ Kropivnik primerja fragmentiranost volilnega telesa v konsolidiranih in novih evropskih demokracijah. Navaja vedno seštevek dveh najmočnejših strank. Za Češko to pomeni 56 odstotkov glasov volilcev ter 64 odstotkov poslanskih sedežev - volitve 1996 (Kropivnik 1997, 77). Po volitvah se je fragmentiranost še zmanjšala - 58 odstotkov glasov za ČSSD in ODS pomeni 68 odstotkov poslanskih sedežev.

oblikovala senčno vlado in ni podprla vladni predlog proračuna, je še vedno nimam za pravo opozicijo.

Prihodnost?

Opozicijski sporazum in njegove posledice - izključitev predstavnikov majhnih strank s pomembnih položajev v parlamentu in grožnja z uvedbo večinskega volilnega sistema - so med majhnimi strankami sprožile ostro reakcijo (Cabada 1998). KDU in US sta poleg socialnodemokratskega (ČSSD) in konservativnega pola (ODS) začeli oblikovati tretji pol politike, ki naj bi predstavljal liberalno oz. sredinsko alternativo med obema strankama opozicijskega dogovora. Poleg majhnih parlamentarnih strank sta se priključili še ODA in Demokratska unija (DU); nastala je opozicijska t.i. tetrakoalicija⁴⁵. Pred dopolnitvenimi⁴⁶ senatnimi volitvami, ki so bile novembra 1998, je tako prišlo do naslednjega poenostavljanja strankarskega sistema na Češkem. Na volitvah so namreč nastopali samo štirje relevantni politični subjekti - ČSSD, ODS, tetrakoalicija in komunisti.

Volitve so pokazale, da je javnost še vedno nezadovoljna z dogajanjem na politični sceni, saj je v drugem krogu volilo samo 20 odstotkov upravičenih volitev. Zmagovalec volitev je postala tetrakoalicija, ki je dobila trinajst od sedemindvajsetih mandatov, ODS je zasedla 9, ČSSD 3 in KSČM 2 senatorska sedeža. Kljub zmagi, tetrakoaliciji ni uspelo ohraniti pozicijo Pitharta kot predsednika senata. Decembra ga je nadomestila članica ODS Libuše Benešová.

Glasovanje o Pithartovi odstavitvi in izvolitvi Benešove je pokazalo, da nekateri senatorji ČSSD ne spoštujejo opozicijskega sporazuma⁴⁷. Menim, da bi bili prav socialdemokrati lahko tisti, ki bodo prekršili oz. razveljavili sporazum. M. Zeman namreč išče pot do oblikovanja večinske vlade, ki ne bi bila odvisna od glasov ODS, oz. ne bi morala ob vsakem glasovanju v poslanski zbornici iskati večino. Glasovanje o državnem proračunu za leto 1999, ki je bil prvič v zgodovini Češke republike predlagan s primanjkljajem, je pokazalo, da dobiti večino ni lahko. Proračun so v prvem glasovanju, poleg socialdemokratskih poslancev, podprli samo komunisti, po dopolnitvi in pojasnitvi za kaj bo uporabljen primanjkljaj, pa so se jim pridružili tudi krščanski demokrati. Slednji vsekakor še zmeraj zavračajo možnost, da bi podpirali vlado, katero bi predstavljali komunistični ministri, tako kot tudi možnost, da bi skupaj s socialdemokrati vstopili v manjšinsko vlado, ki bi imela tiho podporo komunistov⁴⁸.

Zemanu se obeta precej boljša varianta, namreč levosredinska vlada skupaj s KDU in US. Krščanski demokrati so že večkrat, zadnjič z glasovanjem o proračunu, pokazali, da je za njih takšna varianta dopustna. V Uniji svobode pa se je proti fundamentalističnemu vodstvu, ki ga reprezentira predvsem predsednik stranke Ruml, izoblikovala opozicija, ki daje možnost vstopa v levosredinsko koalicijo,

⁴⁵ Čtyřkoalice.

⁴⁶ Volitve, na katerih je bila zamenjana ena tretjina senatorjev.

⁴⁷ ODS in ČSSD imata skupaj 49 senatorjev od 81, ampak Benešová je bila izvoljena šele v drugem krogu s prednostjo enega glasu.

⁴⁸ Možnost sodelovanja KDU in KSČM se je še zmanjšala po odhodu J. Luxa z položaja predsednika stranke (zaradi težke bolezni) in njegovi zamenjavi z J. Kasalom, ki je znan kot sovražnik komunizma.